

Nr 21.

Ankom till riksdagens kansli den 13 mars 1936 kl. 12 m.

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående lagstiftning om rätt att utnyttja underjordiska vattentillgångar.

Andra lagutskottet har till behandling i ett sammanhang förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionen i första kammaren nr 19 av herr *Löfvander m. fl.* och motionen i andra kammaren nr 56 av herr *Pehrsson* i Bramstorp *m. fl.*

I motionerna, vilka äro likalydande, har hemställts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående lagstiftning om rätt att utnyttja underjordiska vattentillgångar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för berörda hemställan, får utskottet hänvisa till motionerna.

Över motionerna har utskottet i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver begärt yttrande av länsstyrelsen i Malmöhus län. Yttrande har inkommit och återgives nedan.

I 1 kap. vattenlagen den 28 juni 1918 behandlas enligt kapitelrubriken frågan »om rätt till vatten». Enligt 1 § i detta kapitel äger envar att med de i vattenlagen stadgade eller eljest lagligen gällande inskränkningar råda över det vatten, som finnes *å* hans grund. Angående rätten att tillgodogöra sig det vatten, som finnes *under* eller *i* grunden innehåller vattenlagen icke några bestämmelser. Enligt förarbetena till lagen har anledningen till att frågan om grundvattnets tillgodogörande icke upptagits till behandling varit den, att tillräcklig kännedom om grundvattenförhållandena icke ansetts föreligga.

Vid granskning i lagrådet den 21 januari 1918 av förslaget till vattenlag yttrade en av lagrådets ledamöter, *justitierådet von Seth*, beträffande den omfattning, vari rätten till vatten blivit behandlad i förslaget:

Hela den redan så viktiga och säkerligen i framtiden ännu betydelsefulla frågan om rätten att tillgodogöra sig det vatten, som finnes *under* grunden, lämnas av förslaget alldeles å sido. Skälet härför har varit, att grundvattenförhållandena ännu äro så outredda, att en uttömmande och i övrigt tillfredsställande lagstiftning på detta område näppeligen skulle kunna åstadkommas. Det kan ju ej förnekas, att detta skäl i viss mån äger sin riktighet. Tvister berörande grundvattenförhållandena uppstå emellertid, såsom

erfarenheten visat, allt som oftast; och, även om tiden ej kan anses vara inne för en uttömmande lagstiftning på detta område, måste ju dylika tvister lösas på ett sätt, som tillfredsställer rättsmedvetandet. Det synes vid detta förhållande hava varit önskligt, om åtminstone några allmänna grundsatser för en sådan lösning kunnat angivas i den nya vattenlagen. I varje fall bör väl emellertid i densamma plats på något sätt beredas för en blivande lagstiftning i ämnet. Med den stora betydelse de på sina ställen synnerligen avsevärda vattenmassor, som framflyta under jorden, redan hava, särskilt för städernas och andra samhällens med större sammanträngd befolkning förseende med vatten, kan det nämligen enligt mitt förmenande icke dröja synnerligen länge, förrän en lagstiftning i ämnet kommer att tvinga sig fram.

Föredragande departementschefen, statsrådet Löfgren, yttrade den 15 februari 1918 vid lagförslagets återremiss till lagrådet:

Innan lagbestämmelser rörande detta ämne (om grundvatten) kunna fastslås, torde det vara oundgängligt, att en mera ingående kännedom om grundvattenförhållandena förvärfvas än den, som ännu står till buds. Först då frågan om grundvattnets förekomst jämte vad därmed sammanhänger blivit mera utredd och rättsuppfattningen i avseende å dess tillgodogörande i viss mån vunnit stadga, synes tiden vara inne att lagstifta rörande detta ämne. Vål hade det varit till gagn, om redan nu vissa allmänna grundsatser för avgörandet av uppkommande tvister beträffande grundvattenförhållandena kunnat i lagen fastställas. I frågans nuvarande läge tilltror jag mig emellertid icke att framlägga något förslag i detta avseende. När framdeles förutläggningarna för åstadkommande av en lagstiftning å det ifrågavarande området kunna anses föreligga, böra enligt mitt förmenande de nya bestämmelserna lämpligen införas såsom en särskild avdelning i förevarande kap. (1 kap.) av vattenlagen.

I motionerna framhålles, att enligt mångas uppfattning grundvattentillgångar över huvud taget icke åtnjuta rättsskydd i svensk rätt, medan andra hålla före att en jordägare kan med tillämpning av grannelagsrättens princip, att en fastighet icke får användas till en för grannfastigheterna menlig verksamhet, erhålla rättsskydd för en å hans fastighet befintlig underjordisk vattentillgång.

Utskottet vill i anledning härav i korthet beröra frågan, i vilken utsträckning en grundvattentillgång för närvarande kan anses åtnjuta skydd enligt svensk rätt. Enligt 9 kap. 7 § vattenlagen skall ersättning lämnas för varje skada och förlust, som försakats av företag eller åtgärd enligt vattenlagen. I den mån vattenlagen är tillämplig på ett företag eller en åtgärd, kan ersättning sålunda utgå för mistning av grundvatten. I övrigt torde ledning för bedömande av detta spörsmål kunna hämtas ur rättsreglerna rörande grannelagsförhållanden. Jordäganderätten medför icke en oinskränkt rätt att förfoga över en fastighet. Grannskapsförhållandet medför skyldighet för den ene fastighetsägaren att vid utövandet av sin jordäganderätt taga hänsyn till grannfastigheterna.

Genom särskilda bestämmelser i ett flertal författningar har en jordägars rätt att vidtaga åtgärder å sin mark blivit i olika hänseenden begränsad. Ut-

skottet vill i detta sammanhang endast erinra om de stadganden rörande vattnets skyddande mot föroreningar, som återfinnas dels i 12 § förordningen den 30 december 1880 om jordägares rätt över vattnet å hans grund, i den mån detta lagrum icke upphävts genom 8 § lagen den 28 juni 1918 om vattenlagens införande, dels i 2 kap. 35 §, 8 kap. 17 § och 10 kap. 51 § vattenlagen, dels ock i 9, 24, 44 och 50 §§ hälsovårdsstadgan den 19 juni 1919. Hälsovårdsstadgans i förevarande hänseende meddelade föreskrifter äro tillkomna närmast med hänsyn till den allmänna hälsovården. Enligt denna stadga åligger det hälsovårdsnämnd att hålla noggrann tillsyn över beskaffenheten av vattnet på de ställen, där sådant hämtas för att användas till dryck, matlagning och andra hushållsbehov. Vidare ankommer det på hälsovårdsnämnd att vaka över att fabriker och näringar icke inrättas eller drivas så, att de medföra sanitära olägenheter för närboende eller det allmänna, vare sig genom spridning av damm, rök eller ånga i större myckenhet eller av elak lukt eller genom utsläppande av giftiga gaser eller illaluktande avloppsvatten eller ock genom åstadkommande av buller eller dylikt. Därest ej av hälsovårdsnämnd anbefalld åtgärd för avhjälpan av sådan olägenhet verkställs inom föreskriven tid, må nämnden äga tills vidare förbjuda fabriken eller näringens drivande. Vissa uppräknade fabriker och anläggningar få över huvud ej uppföras, med mindre hälsovårdsnämnden därtill lämnat sitt medgivande. Beträffande städer och sådana samhällen, där hälsovårdsstadgans bestämmelser för stad skola gälla, ha givits i vissa hänseenden än strängare bestämmelser.

Tid efter annan ha i olika hänseenden framställningar gjorts om lagstiftning rörande grannelagsförhållanden.

I ett den 9 oktober 1909 avgivet förslag till jordabalk m. m. har *lagberedningen* i ett kapitel »om rättsförhållandet mellan grannar» föreslagit ett stadgande av följande lydelse: »Ej må någon nyttja sin fastighet på sådant sätt, att granne utöver vad i orten är vanligt kommer att besväras av rök, gnistor, hetta, buller, skakning, stank eller annat dylikt och att därav för honom uppkommer märkligt men vid nyttjandet av hans fastighet.» Angående sådan anläggning för industriell verksamhet, som för granne medför men av nu nämnd beskaffenhet, förutsatte lagberedningen, att särbestämmelser skulld införas. Lagberedningen anför rörande detta stadgande, bland annat:

Då det gäller att avgöra, vilken inverkan av det slag, varom här är fråga, en fastighetsägare är skyldig att tåla och vilken han ej är pliktig att underkasta sig, bör naturligtvis främst tagas hänsyn till det mått av olägenhet, som därav för honom uppkommer. Den allmänna sammanlevnaden, det nödvändiga bruket av en fastighet för dess ändamål för med sig ett visst sådant mått. Det obehag, den olägenhet, som icke går utöver detta mått, får den ene fastighetsägaren tåla av den andre, även om han därigenom skulle uteslutas från ett särskilt sätt att använda sin fastighet. Men stegras olägenheten till den grad, som för en fastighetsägare utesluter eller inskränker möjligheten att nyttja denna på det sätt, som eljest skulle vara tjänligt, kommer saken i ett annat läge. Att fastighetsägaren lider »märkligt men» är därför en förutsättning för hans rätt att inskrida mot den verksamhet, som orsakar

olägenheten. Även om denna uppnår en sådan grad, kunna dock förhållandena vara sådana, att den måste tålas. Vad i en viss trakt är vanligt måste i sådant avseende bliva bestämmande. Mot obehörig inverkan av förevarande slag kan grannfastighetens ägare påkalla rättsskydd dels under form av förbud mot verksamhetens fortsättande eller åläggande för vederbörande att vidtaga erforderlig åtgärd till olägenhetens förekommande, dels under form av ersättning för den skada, som tillskyndats honom.

Utskottet vill vidare erinra om det betänkande med förslag till lag angående vatten- och luftförorening m. m., som *dikningslagskommittén* avgivit den 3 juni 1915. Förslaget innebär i huvudsak, att för industriens fortbestånd förorening av luft och vatten i viss mån måste tålas, men att å andra sidan borde tillses, att föroreningen ej bleve större eller svårare är nödigt vore. Förslaget avser ej skydd mot förorening av grundvatten. Det skulle ankomma på en opartisk och tekniskt sakkunnig myndighet, kallad vatteninspektionen, att avgöra, inom vilka gränser förorening finge äga rum. Om en industrianläggning, trots iakttagande av föreskrivna anordningar, medförde större skada än som skäligen kunde anses förenlig med grannskapsrättens allmänna grunder, skulle företaget vara pliktigt att gälda skadestånd. I yttersta nödfall kunde påbjudas, att driften skulle nedläggas. Beträffande vissa industriella anläggningar skulle det föreligga skyldighet att söka koncession. Om koncession meddelades, skulle föreskrivas, vilka åtgärder till förekommande av föroreningar, som borde iakttagas, och, i fall skada av anläggningen ändock väntades uppkomma, beloppet av de ersättningar, som i sådant fall skulle utgå. I fråga om skada och olägenhet, som trots iakttagandet av de av vatteninspektionen lämnade föreskrifterna förorsakades av förorening från anläggning, varå koncession meddelats, skulle koncessionshavaren som regel vara fri från ersättningskyldighet utöver vad vid koncessionens meddelande blivit i sådant avseende bestämt.

Kungl. Maj:t har genom beslut den 12 september 1921 funnit det av dikningslagskommittén avgivna betänkandet icke böra föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd.

Utskottet vill slutligen bringa i erinran, att *1935 års riksdag* på förslag av jordbruksutskottet (utlåtande nr 35) i skrivelse (nr 89) till Kungl. Maj:t anhållit, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa skyndsamt utredning om åtgärder för att undvika förorening av vattnet i sjöar och vattendrag till skydd för fiske, växtlighet och andra berättigade intressen.

Frågan om skadeståndsskyldighet i rättsförhållanden mellan grannar har i den svenska juridiska litteraturen behandlats av endast ett fåtal författare.

Professorn A. O. Winroth yttrar om detta spörsmål i sitt arbete »Strödda uppsatser» III (uppl. 1905 s. 35) bland annat, att det icke kan förnekas, att beträffande rättsförhållandet grannar emellan — de må nu bo i varandras omedelbara närhet eller icke — särskilda skäl finnas att under vissa omständigheter utan villkor av vårdslöshet föreskriva skadans ersättande av upp-

hovsmannen. En förutsättning skulle vara, att denne på ett mera osedvanligt sätt begagnar sin egendom. Men härav skulle icke utan vidare följa ersättningskyldighet. Ty grannelagsförhållandet för med sig en viss förpliktelse att till gemensam och inbördes nytta tåla intrång från varandras sida. Men om ett mera osedvanligt bruk av en egendom föranleder ett mera osedvanligt intrång och dess ägare således uppenbart tillskansar sig ett visst mera osedvanligt mått av extra förmåner på de andra egendomsägarnas bekostnad, är det enligt Winroth synnerligen billigt, att han åtminstone håller dem skadeslösa därför.

I det rättsfall, som refererats i N. J. A. 1911: 574, har justitierådet W. Sjögren i ett särskilt yttrande redogjort för sin uppfattning om förutsättningarna för skadeståndsplikt i grannelagsförhållanden. För skadeståndskyldighet kräver Sjögren, förutom orsakssammanhang mellan åtgärden och skadan, ett överskridande av de gränser, som med hänsyn till grannskapsförhållandena måste fastställas för äganderättens utövning. Dessa gränser kunna enligt Sjögren icke i lagstiftningen på ett uttömmande sätt angivas utan måste från fall till fall närmare bestämmas efter grannskapsrättens allmänna grundsatser och billighetens krav.

Åtskilliga avgöranden av Högsta domstolen belysa frågan om skadeståndskyldighet för det fall, att någon genom åtgärd å sin fastighet förorsakat förorening, minskning eller mistning av grundvatten å annans mark. I ett fall, refererat i N. J. A. 1929: 178, hade en församling framdragit en kloakledning över viss mark. Ägaren av en till denna mark gränsande fastighet fordrade skadestånd av församlingen på den grund, att en brunn å fastighetsägarens mark blivit oanvändbar genom kloakledningens framdragande. Fastighetsägaren gjorde, bland annat, gällande, att vattenståndet i brunnen sjunkit till följd av kloakledningen. Högsta domstolen ogillade enhälligt fastighetsägarens talan, enär åtgärden *icke innefattat ett sådant med hänsyn till förhållandena osedvanligt och för angränsande fastigheter menligt förfarande som i och för sig kan medföra skyldighet att utgiva ersättning för dessa fastigheter genom åtgärden tillskyndad skada, samt i målet icke visats, att församlingen vid anläggningens utförande brustit i vad skäligen kan anses hava ålegat den till förekommande av skada å angränsande mark».*

Utskottet tillåter sig även hänvisa till de rättsfall, för vilka redogörelser lämnats i N. J. A. 1929 not A 195, 1927: 72, 1919 not A 101 och 102 samt 1909: 248.

Länsstyrelsen i Malmöhus län anför i sitt ovan omförmälda yttrande över motionerna:

Det i motionerna omnämnda fall av uppkommen fråga om för jordägare menliga verkningar av åtgärder, som i avseende å en orts underjordiska vattentillgång vidtagits för tillgodoseende av ett samhälles vattenbehov, har givetvis kommit till länsstyrelsens kännedom. I övrigt har länsstyrelsen icke för detta läns vidkommande någon erfarenhet om förhållandena å detta

område. Det synes emellertid länsstyrelsen som om bärande skäl anförts för verkställande av utredning i fråga om en lagstiftning till reglerande av ifrågasatt rättsliga angelägenheter, och länsstyrelsen anser sig därför böra för sin del tillstyrka förslaget om sådan utredning.

Av de av Svenska kommunaltekniska föreningen utgivna statistiska uppgifterna för år 1934 över, bland annat, vattenledningsverk i svenska städer och samhällen har utskottet inhämtat, att av de 132 städer och samhällen, som redovisats i statistiken, 72 för sin vattenförsörjning nämnda år använt enbart grundvatten, därav i 4 fall delvis konstgjort grundvatten, 24 såväl grundvatten som ytvatten samt återstående 36 uteslutande ytvatten. Av de städer, som använt enbart grundvatten, äro de största Malmö, Gävle, Örebro, Uppsala och Västerås med en vattenförbrukning 1934 av resp. cirka 6.9, 3, 2.1, 1.6 och 1.9 miljoner kubikmeter. De största av de städer, som använt enbart ytvatten, äro Norrköping, Linköping, Karlskrona och Karlstad.

I motionerna upplyses, att i åtskilliga länders författningar bestämmelser finnas med syfte att bereda skydd mot störande ingrepp i bestående grundvattenförhållanden.

Utskottet vill i korthet redogöra för huvudinnehållet av *den danska lagstiftningen* på förevarande område.

Enligt Lov den 31 mars 1926 om Vandforsyningsanlæg är varje markägare berättigad att utnyttja det grundvatten, som kan utvinnas på hans egen grund, för hushållet, lantbruket, hantverk och småindustri (mindre »Næringsdrift») eller för annat vanligt ändamål. Om han vid sådant utnyttjande av grundvattnet vållar skada å andra fastigheter, vare sig genom sänkning av grundvattenståndet eller genom uppdämning av naturliga källor, kan den skadelidande draga saken inför vederbörande Landvæsenskommission, vilken har att besluta, huruvida en reglering av rätten att utnyttja grundvattnet skall äga rum. För längre gående rådighet över grundvattnet än nu sagts samt för rätt att förvärva fastighet eller servitut i syfte att utnyttja grundvatten kräves särskilt tillsänd av Landvæsenskommissionen. Sådant tillstånd kan som regel blott lämnas stat eller kommun. Om ett planerat byggnadsföretag kan förväntas medföra ändring i grundvattenförhållandena, kan jämväl denna fråga dragas inför Landvæsenskommissionens prövning. Ansökan om tillstånd skall vara åtföljd av dels uppgift om, bland annat, det område, inom vilket den ifrågasatta anläggningen kan antagas påverka grundvattenförhållandena, dels ock förslag hur eventuellt uppkommande skada antages kunna avhjälpas, varvid särskilt skall angivas, om till skadans avhjälpan leverans av vatten till de skadelidande planeras. Landvæsenskommissionen bestämmer sedermera, om anläggningen får komma till stånd samt, därest tillstånd lämnas, vilka vattenmängder som årligen få uttagas, vilka jordavträdelser och servitutsupplåtelse som skola äga rum samt gottgörelsen härför ävensom vilka ersättningar som skola utgå för den skada, som vållas genom förändring av grundvattenståndet under anläggningens utförande eller vid dess drift, för såvitt billigheten

kräver att sådan ersättning lämnas. Ersättning för förlust av vatten bör, såvitt det av ekonomiska skäl låter sig göra, lämnas genom leverans av vatten till de skadelidande. De vid lagens ikraftträdande existerande vattenledningsverken anses under vissa förutsättningar ha förvärvat den ovannämnda utsträckta rådigheten över grundvattnet. Efter visst ansöknings- och fastställelseförfarande hava sådana anläggningar rätt att med vissa inskränkningar utvinna grundvatten i den omfattning, anläggningarna tidigare ha utnyttjats. Om flera ansöka om den mera omfattande rätten att utvinna grundvatten inom visst område eller om ansökan göres om dylik rätt att taga grundvatten inom ett område, där sådan rätt redan innehaves av annan, bestämmer kommissionen om företrädet, därest samtliga ansökningar icke kunna bifallas. Vid denna prövning skall hänsyn först tagas till de lokala anläggningarna och till de anläggningar, som tillgodose de närmast liggande kommunernas behov av vatten. Dock få lokala intressen icke stå hindrande i vägen för en anläggning, som är av större betydelse för det allmänna och som därför eventuellt bör ha företräde mot full ersättningsplikt. Utan tillstånd av vederbörande Landvæsenkommission får ingen på något sätt, varigenom fara för förorening av grundvattnet kan uppstå, avleda ytvatten, dikesvatten, spillvatten eller andra förorenade vätskor till grundvattnet inom ett område, där grundvattnet utnyttjas av ett vattenledningsverk.

Av utskottets ovan lämnade redogörelse framgår, att grundvatten tages i anspråk i betydande omfattning för att förse städer och andra större samhällen med vatten. Därest grundvattnet i alltför hög grad utnyttjas inom ett område, synas svåra olägenheter för den närliggande trakten kunna uppstå. Saknaden av uttryckliga bestämmelser rörande skydd för underjordiska vattentillgångar måste anses vara en brist i den svenska lagstiftningen. Redan vid vattenlagens tillkomst år 1918 var uppmärksamheten riktad på frågan om lagstiftning i ämnet. En ledamot av lagrådet uttalade vid sin granskning av förslaget till vattenlag, att det varit önskligt, om åtminstone några allmänna grundsatser för lösning av tvister rörande grundvattenförhållanden kunnat angivas i den nya vattenlagen. Såsom framgår av motionerna och utskottets redogörelse ovan hava i åtskilliga länder bestämmelser meddelats rörande rätten att utnyttja grundvatten.

Utskottet.

Enligt utskottets mening bör frågan om lämpligheten av lagstiftning om rätt att utnyttja underjordiska vattentillgångar i vårt land nu bliva föremål för utredning. Vid en sådan utredning komma givetvis synnerligen svåra problem av teknisk och juridisk art att uppstå sig. De underjordiska vattenströmmarna förekomma under mycket skiftande förhållanden, och det kan vara förenat med stora svårigheter att rätt bedöma verkningarna av ingrepp i en grundvattentillgång. Beträffande riktlinjerna för en lagstiftning om grundvatten vill utskottet endast framhålla, att starka skäl synas tala för den i motionerna framförda uppfattningen, att den genomgående principen för en sådan lagstiftning måste bliva, att vid avvägning av olika

intressen det mindre intresset får vika för det större mot rätt till ersättning för skada.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa utredning angående lagstiftning om rätt att utnyttja underjordiska vattentillgångar samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kan föranleda.

Stockholm den 13 mars 1936.

På andra lagutskottets vägnar:

K. G. WESTMAN.

Vid ärendets behandling hava närvarit:

från första kammaren: herrar *K. G. Westman, Linder**, *P. Sandström, Norman, Karl Bodin, Knut Petersson**, *Olof Carlsson** och *Carlström*;

från andra kammaren: herrar *Hage, Johanson* i Hallagården och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren** samt herrar *Hassler**, *Hermansson, Thorell* och *Sandberg**.

---

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.
